

ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ДУМКИ

УДК 330.34.01;330.342

DOI: <https://doi.org/10.32840/1814-1161/2020-4-1>

Смирнова Н.В.

кандидат економічних наук,
завідувач кафедри менеджменту та логістики
Криворізького коледжу
Національного авіаційного університету

Smirnova Nadija

Candidate of Economic Sciences,
Head of Department of Management and Logistic
Krivoy Rog College of National Aviation University

ЕВОЛЮЦІЙНИЙ АСПЕКТ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЕКОНОМІЧНИХ ІНТЕРЕСІВ ЛЮДСТВА ЯК СКЛАДОВА ЗАГАЛЬНОЦИВІЛІЗАЦІЙНОГО ПРОГРЕСУ

EVOLUTIONARY ASPECT OF TRANSFORMATION OF ECONOMIC INTERESTS OF HUMANITY AS A COMPONENT OF GENERAL CIVILIZATION PROGRESS

Економічні інтереси супроводжують людину упродовж всього її життя. Виникаючи у ранньому шкільному віці, вони за ступенем ускладнення господарських відносин повсякденності розгалужуються, набуваючи більш цілеспрямованого впливу. Самі ж економічні інтереси виникли як наслідок переходу від натурального до простого товарного виробництва й стосувалися лише отримання необхідної речі через обмін. За ступенем прогресу людського мислення як рушійного стимулу розвитку потреб ускладнялися також економічні відносини, які були наслідком пошуків їх задоволення, що стимулювало розвиток продуктивних сил. Нині економічні інтереси людства не є настільки примітивними, адже на їх розвиток продовжують впливати зростання людських потреб і, як наслідок, еволюція суспільного способу виробництва. Відповідно, стаття присвячена висвітленню питання трансформації економічних інтересів людства в контексті загальноцивілізаційного прогресу.

Ключові слова: трансформація, прогрес, економічний інтерес, натуральне господарство, суспільний поділ праці, товарне виробництво, потреба.

Экономические интересы сопровождают человека в течение всей его жизни. Возникая в раннем школьном возрасте, они по мере усложнения хозяйственных отношений повседневности разветвляются, приобретая более целенаправленное влияние. Сами же экономические отношения возникли как следствие перехода от натурального к простому товарному производству и касались лишь получения необходимой вещи через обмен. По мере прогресса человеческого мышления как движущего стимула развития потребностей усложнялись также экономические отношения, которые были следствием поисков их удовлетворения, что стимулировало развитие продуктивных сил. Сейчас экономические интересы человечества не являются настолько примитивными, ведь на их развитие продолжают влиять увеличение человеческих потребностей и, как следствие, эволюция общественного способа производства. Соответственно, статья посвящена освещению вопроса трансформации экономических интересов человечества в контексте общецивилизационного прогресса.

Ключевые слова: трансформация, прогресс, экономический интерес, натуральное хозяйство, общественное разделение труда, товарное производство, потребность.

The article is devoted to highlighting the issue of the evolutionary aspect of the transformation of the economic interests of mankind as a component of civilizational progress. It is known that economic interests accompany a person throughout his life. They arise at an early school age and branch out, acquiring a more targeted influence, as economic life becomes more complicated. Economic relations themselves arose as a result of the transition from subsistence to simple commodity production and concerned only obtaining the necessary things through exchange. The economic interests that determine the needs of the population have transformed as social and economic relations become more complex and the population grows. The interests of mankind in natural production were limited to the production of material goods in order to satisfy personal needs. The transition to simple commodity production led to the emergence of needs for the exchange of things with personal gain, i.e. receiving a certain amount of material wealth. The emergence of money in the form of metal signs of value contributes to the formation of interest in their accumulation for the purpose of personal enrichment and expansion of existing industries in the future. This becomes a fundamental factor in the emergence of developed commodity production. To the aforementioned interests of manufacturers was added a gain in the competition for consumers through the intensification of advertising media and other components of the marketing mix in modern conditions. The economic interests of producers have been supplemented by the corresponding interests of workers over time. They manifested themselves in the acquisition of better goods at a lower price and in the search for higher paying jobs, in particular. It can be said that the economic interests of producers, buyers and employees have evolved gradually and in parallel, as their individual and joint interests become more complex, supplementing and supporting, in accordance with the above. Consequently, the economic interests of mankind have passed in their development the way from production in order to satisfy personal needs to production in order to obtain material benefits through the sale of goods.

Keywords: transformation, progress, economic interest, subsistence economy, social division of labor, commodity production, need.

Постановка проблеми. Нині економічний інтерес прийнято розуміти як певну фінансову вигоду, що отримує суб'єкт угоди від її проведення. Зокрема, у його ролі може виступати як виручка від реалізації товару, так і сам предмет торгівлі, отриманий по її завершенні, тобто основним економічним інтересом є отримання певного особистого зиску. З огляду на еволюційну трансформацію суспільного способу виробництва в контексті загальноцивілізаційного прогресу можна стверджувати, що особистісна зацікавленість є набагато ширшою за суто гроші (металеві та паперові носії вартості).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання з'ясування еволюційного аспекту трансформації економічних інтересів людства як складової частини загальноцивілізаційного прогресу у науковій літературі розглянуто недостатньо. Так, окремі частини цього питання висвітлювали такі автори, як О.М. Рехтета [1], Н.В. Сапа [2], С.Ф. Смерічевський [3].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Названими вченими, зокрема, виокремлено фактори розвитку національної економіки в контексті глобалізації світового господарства; визначено різносторонні аспекти глобалізації та її вплив на сучасний соціально-економічний розвиток світу; надано характеристику глобалізаційним процесам та розглянуто їх різноманітні парадигми, проте не приділено достатньої уваги еволюційній трансформації цього процесу та його прив'язці до людських інтересів.

Формулювання цілей статті (**постановка завдання**). Метою статті є дослідження трансформації економічних інтересів людства в контексті загальноцивілізаційного прогресу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відомий і доведений факт, що людина є суспільною істотою. Однак хоча певні організаційні утворення притаманні високорозвиненим тваринам і комахам, їх поведінку можна пояснити першою сигнальною системою, а саме вродженими інстинктами. Жит-

тєдіяльність цих істот здебільшого спрямована на задоволення фізіологічних потреб і потреб у спілкуванні та захисті, передбачає не зміну навколишнього природного середовища, а лише пристосування до нього. Натомість діяльність людини є усвідомленою та чітко спрямованою на зміну ареалу проживання, конкретну річ задля її перетворення на придатний до споживання об'єкт. На відміну від високорозвинених представників тваринного світу, людина предметноє навколишню дійсність. Отже, можна стверджувати, що люди мають не лише певні потреби, наявність яких споріднює нас із тваринним світом, але й коло інтересів, особисту зацікавленість в отриманих результатах своєї чи колективної праці. Лише для людського суспільства характерні обмін продуктами праці й торгівля ними задля отримання особистої вигоди. Тваринний світ еволюціонував щодо появи нових видів, людське суспільство – щодо розвитку технологій виробництва. До речі, інтересом можна вважати отримання особистої вигоди у вигляді матеріальних чи нематеріальних об'єктів, таких як гроші у будь-якій формі існування, рідкісні товари, дорожцінні метали чи отримання винагороди у вигляді бонусів, додаткових одиниць товару чи подарункових призів. Відповідно, особистісні інтереси є причинами як виникнення виробництва, так і торгівлі. Остання фактично є тим рушійним фактором, що стимулює розвиток науки, технологічних відкриттів, раціоналізаторських пропозицій та є першопричиною різноманіття товарно-грошових і виробничих відносин сьогодення.

Отже, розглянемо еволюційний аспект трансформації економічних інтересів людства в контексті загальноцивілізаційного прогресу. Так, за первісних архаїчних суспільств людьми, як і сьогодні, керували потреби. Однак стосувалися вони переважно питання виживання у ворожому середовищі, захисту від несприятливих природних факторів, пошуку харчування. Звісно, за таких умов про жодні відносини щодо розподілу ресурсів на більш-менш еквівалент-

ній основі, а також про бартерні чи навіть економічні відносини не йшлося. Інтереси не були спрямовані на обмін задля отримання необхідної речі чи особисту вигоду у вигляді матеріально-грошової винагороди, вони стосувалися суто людських потреб, основою яких були інстинкти, а саме перша сигнальна система.

В подальшому перехід від збирання й полювання до натурального господарства зробив можливим створення замкнених господарств. Відповідно до цього інтереси людства обмежувалися задоволенням власних потреб через виробництво речових цінностей всередині такого господарства. Річ ще не була товаром, і у її власника-виробника ще не виникало економічної зацікавленості щодо її обміну чи продажу. Річ розглядалася як суто індивідуальне благо, вигода її власника, право розпоряджатися якою належало лише йому. Однак цей період характеризується виникненням виробництва товарного типу, об'єктом якого стає конкретна річ, що є особистою вигодою її власника, є продуктом його праці й належить йому. Так, поступове виокремлення із загальної товарної маси декількох товарних еквівалентів, а згодом одного, що стало наслідком другого великого суспільного поділу праці, поклато початок простому товарному виробництву. За його умов інтереси виробників речей дещо розширюються, надлишки виробництва стають товарами, обмін яких відбувається на еквівалентно-договірній основі. У власника речі виникає особистісна зацікавленість у її обміні на товари-еквіваленти з вигодою для себе. Такий еквівалентний обмін є непостійним і має місце лише за необхідності, а саме тоді, коли у людини виникає нагальна потреба у речі, якої у неї немає. Вигодою в цьому разі є право володіння річчю, її використання у побуті, а також отримання в результаті обміну товарного еквіваленту, що дасть змогу в подальшому здійснювати інші товарно-обмінні операції.

Поступовий розвиток товарних відносин приводить до появи металевих грошей у вигляді шматочків дорогоцінних металів. Це значно розширює інтереси тогочасного суспільства, адже, окрім бажання отримання недостаючий у господарстві товар, виникає жадоба особистого збагачення через накопичення дорогоцінного металу, отриманого від торговельних операцій. Саме ці інтереси стають визначальними й створюють умови появи спеціалізації товаровиробників, яка потребує найманої праці. Виготовлені в результаті цього товари стають предметом торговельних угод. За таких умов виникає особливий суспільний прошарок, а саме торговці, поява яких поклато початок третьому великому суспільному поділу праці. Суто торговельний інтерес слід розглядати як особистісне бажання збагатитися, а саме накопичити у власному володінні грошові кошти як багатство й джерело його примноження.

Так, поступово інтереси звичайного виробника та одночасно власника засобів виробництва перетворились на корисливу зацікавленість продавців товарів, що ніяк не стосувалися процесу їх виробництва. Інтереси найманого працівника за умови розвиненого товарного виробництва за часів Середньовіччя стосувалися переважно отримання засобів до

існування у вигляді заробітної плати як джерела придбання необхідних товарно-матеріальних цінностей. Сама по собі заробітна плата за умови відчуження виробника від засобів виробництва в цьому періоді не може розглядатися як джерело збагачення за відсутності її централізованого державного регулювання, а розглядається лише як джерело отримання необхідних товарно-матеріальних цінностей при лихварських цінах на них.

Економічні інтереси людства також стали рушійною передумовою виникнення НТР, оскільки зростаючи потреби у товарах не задовольнялися суто мануфактурним виробництвом з переважанням ручної праці. Зростання чисельності населення потребувало більшої кількості товарно-матеріальних цінностей, виробництво яких не забезпечувалося за допомогою ручної праці. Це потребувало глибокої спеціалізації праці й створення великих промислових підприємств, що її забезпечували. Відповідно, розширене товарне виробництво сприяло виникненню конкуренції між товаровиробниками і, як наслідок, інтересів суперництва за споживачів, ресурси й місце реалізації. Саме конкуренція викликала необхідність пошуку шляхів підвищення якості продукції, економії ресурсів, інтенсифікації реклами, PR-акції. З часом це сприяло виникненню маркетингу як способу наукового обґрунтування виробництва й забезпечення поширення товарів від виробника до споживачів. Отже, інтересом виробника товарно-матеріальних цінностей стало не лише отримання особистого зиску у вигляді прибутку, але й створення іміджу товарів, що виготовляються, який згодом асоціюватиметься у споживачів з певним рівнем їх якості. Натомість інтереси споживачів переслідують пошук достатнього рівня якості за помірну ціну, через що товаровиробники змушені все більше й більше вдаватися до маркетингових інструментів створення та підтримання попиту.

Концентрація, інтеграція та глибока спеціалізація виробничих процесів, результатом чого стало створення єдиного світового господарства, значно розширили виробничі можливості товаровиробників і спростили споживачам процес пошуку нових товарів, збільшивши їх асортимент і диференціювавши якість.

Фактично нині глобалізаційні процеси викликають загострення конкурентних взаємовідносин між товаровиробниками окремих країн, змушуючи їх вдаватися до різноманітних методів привернення уваги споживачів, використовуючи як дозволені інструменти конкурентної боротьби, так і не дозволені. Однак споживачі переважно не замислюються над сутнісним змістом маркетингових інструментів товаровиробників: увагу привернуто – товар придбано.

Водночас інтереси найманого працівника теж значно розширилися. Попри те, що основним економічним інтересом залишається заробітна плата як ринкова ціна його праці, найманого працівника стали цікавити якість і ціна житла, товарів, послуг. Фактично нині людина розумна (*homo sapiens*) еволюціонувала у людину економічну (*homo economicus*), що проявляється у щоденних господарсько-економічних відносинах з паралельним ранжуванням економічних потреб і можливостей.

Здійснення такого вибору здебільшого не є довільним, імпульсивним процесом, хоча ефект миттєвого вибору має відносну ймовірність з огляду на інтенсивність рекламних звернень і загального інформаційного тиску на споживача.

Нині задоволення економічних інтересів виробника безпосередньо визначається вмотивованістю здійснення купівлі споживачем, на яку, окрім суто рекламних засобів товаровиробників, впливають особистісні фактори. Однак сучасні інструменти комплексу маркетингу навчилися їх згладжувати або притуплювати раціональний аналіз споживача, пропонуючи йому все нові й нові моделі «непотрібних» товарів за знижками та супутні аксесуари до них за акційними цінами, хоча споживач, керуючись здоровим глуздом, розуміє, що наявні в нього моделі товарів майже нічим не поступаються рекламованим. Сучасний споживач прагне придбати якісний товар за помірну ціну, а натомість отримує посередній разом із купою доповнень за ціну, що цілком задовольняє економічні інтереси товаровиробника й реалізатора.

Відповідно до вищезазначеного, трансформацію економічних інтересів людства можна представити у вигляді схеми (рис. 1).

Висновки. Отже, еволюція суспільного способу виробництва була викликана зміною свідомості людини, її мислення зі збиральницько-мисливського до виробничо-комерційного. Протягом тисячоліть вдосконалювалися засоби праці, відповідно до чого значно розширювалися виробничі можливості виготовлення більш якісних і конкурентоспроможних товарів, що спричинювало зростання споживчих потреб населення, суттєвим поштовхом до чого стала конкуренція між товаровиробниками, тобто неможливо від'єднати еволюцію економічних потреб людства від еволюції суспільного способу виробництва. Це взаємозалежні і взаємодоповнюючі процеси.

Рис. 1. Еволюційний аспект трансформації економічних інтересів людства

Джерело: розроблено автором

Бібліографічний список:

1. Рехтета О.М. Трансформація національної економіки в глобальному вимірі. *Економіка та управління національним господарством*. 2018. № 16. С. 210–214.
2. Сапа Н.В. Глобальна трансформація сучасних економічних процесів: теоретико-методологічні засади. *Гуманітарний вісник ЗДІА*. 2008. № 32. С. 190–195.
3. Смерічевський С.Ф. Трансформація економічних процесів в контексті глобалізаційних зрушень. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2018. № 22. Ч. 2. С. 142–148.

References:

1. Rehteta O.M. (2018) *Transformaciya nacionalnoyi ekonomiki v globalnomu vimiri* [Transformation of the national economy in the global dimension]. *Economics and management of the national economy*, vol. 16, pp. 210–214. (in Ukrainian)
2. Sapa N.V. (2008) *Globalna transformaciya suchasnih ekonomichnih procesiv: teoretiko-metodologichni zasady* [Global transformation of modern economic processes: theoretical and methodological principles]. *Gumanitarnij visnik ZDIA*, vol. 32, pp. 190–195. (in Ukrainian)
3. Smerichevskij S.F. (2018) *Transformaciya ekonomichnih procesiv v konteksti globalizacijnih zrushen* [Transformation of economic processes in the context of globalization shifts]. *Scientific Bulletin of Uzhhorod National University*, vol. 22, no. 2, pp. 142–148. (in Ukrainian)